

Copyright © The Author(s). This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2026.3.25>

УДК 338.433/.439:633.854.78

Ю. С. Гринчук,

*д. е. н., професор, завідувач кафедри менеджменту,
Білоцерківський національний аграрний університет*

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0001-6525-463X>

І. В. Свиноус,

*д. е. н., професор, професор кафедри обліку і оподаткування,
Білоцерківський національний аграрний університет*

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0346-1596>

Т. В. Понедільчук,

*к. е. н., доцент кафедри економіки та економічної теорії,
Білоцерківський національний аграрний університет*

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0622-4318>

Н. І. Свиноус,

*доктор філософії в галузі менеджменту, доцент кафедри обліку та
фінансів, Університет економіки і підприємництва*

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3640-0519>

Ю. В. Федорук,

*к. с.-г. н., доцент кафедри технологій у рослинництві та захисту рослин,
Білоцерківський національний аграрний університет*

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3921-7955>

**ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНА ОРІЄНТАЦІЯ РИНКУ СОНЯШНИКУ
ТА БАЛАНС ВНУТРІШНЬОГО ПРОДОВОЛЬЧОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ**

Yu. Hrynychuk,

*Doctor of Economics, Professor, Head of the Department of Management,
Bila Tserkva National Agrarian University*

I. Svynous,

*Doctor of Economics, Professor, Professor of the Department of Accounting and
Taxation, Bila Tserkva National Agrarian University*

T. Ponedilchuk,

*PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Economics and
Economic Theory, Bila Tserkva National Agrarian University*

N. Svynous,

*PhD in Management, Associate Professor of the Department of Accounting and
Finance, University of Economics and Entrepreneurship*

Yu. Fedoruk,

*PhD in Agricultural Sciences, Associate Professor of the Department of Crop
Production Technologies and Plant Protection, Bila Tserkva National Agrarian
University*

FOREIGN TRADE ORIENTATION OF THE SUNFLOWER MARKET AND THE BALANCE OF DOMESTIC FOOD SUPPLY.

У статті досліджено вплив зовнішньоторговельної орієнтації ринку соняшнику на формування балансу внутрішнього продовольчого забезпечення населення. Розкрито роль ринку соняшнику як важливої складової агропродовольчої системи та одного з ключових сегментів експортно орієнтованого аграрного виробництва України. Обґрунтовано, що активний розвиток переробної галузі та зростання експорту соняшникової олії сприяють формуванню значних валютних надходжень, модернізації виробничих потужностей, розвитку логістичної інфраструктури та зміцненню позицій України на світовому ринку рослинних олій. Водночас доведено, що висока залежність галузі від зовнішньої кон'юнктури світових

ринків може впливати на стабільність внутрішнього продовольчого ринку, зокрема через зміни у структурі посівних площ, перерозподіл виробничих ресурсів та коливання цін на продукти переробки. Окрему увагу приділено ролі побічної продукції переробки соняшнику у формуванні кормової бази тваринництва та її впливу на собівартість виробництва м'ясо-молочної продукції. Обґрунтовано необхідність формування збалансованої моделі розвитку ринку соняшнику, що поєднуватиме експортну ефективність із забезпеченням стабільності внутрішнього продовольчого забезпечення населення.

The article examines the influence of the foreign trade orientation of the sunflower market on the balance of domestic food supply in Ukraine. The study reveals the role of the sunflower market as an important component of the agri-food system and one of the key segments of export-oriented agricultural production. Particular attention is paid to the economic significance of sunflower cultivation and processing for the formation of the national agricultural export structure and the strengthening of Ukraine's position in the global vegetable oil market.

It is substantiated that the active development of the oil-processing industry and the growth of sunflower oil exports contribute to the generation of significant foreign exchange revenues, modernization of production facilities, expansion of storage and transportation capacities, and the development of logistics infrastructure oriented toward international markets. As a result, the sunflower sector has become one of the leading drivers of economic growth in the agricultural sector and an important factor in strengthening the country's export potential.

At the same time, the research demonstrates that the strong export orientation of the sunflower market may create certain risks for the stability of the domestic food system. High dependence on global market conditions can influence the internal balance of agricultural production through changes in crop structure, redistribution of production resources among agricultural commodities, and

fluctuations in prices for processed sunflower products. Such processes may affect the availability and affordability of certain food products for domestic consumers.

Special attention is paid to the role of by-products of sunflower processing, particularly sunflower meal, which is widely used as a high-protein component of livestock feed. Its production and market dynamics significantly influence the feed base of the livestock sector and affect the cost structure of meat and dairy production. Consequently, changes in export dynamics or global price conditions in the sunflower sector may indirectly influence domestic food markets through their impact on feed supply and production costs.

The study substantiates the need to develop a balanced model for the development of the sunflower market that would combine export efficiency with the stability of domestic food supply. Such an approach requires improving institutional regulation, supporting diversification of agricultural production, strengthening the resilience of logistics infrastructure, and ensuring a stable balance between export growth and domestic food security priorities.

Ключові слова: *ринок соняшнику; зовнішньоторговельна орієнтація; внутрішнє продовольче забезпечення; агропродовольча система; експорт соняшникової олії; соняшниковий шрот; ланцюги створення доданої вартості; аграрні ринки; продовольча стабільність; диверсифікація аграрного виробництва.*

Keywords: *sunflower market; foreign trade orientation; domestic food supply; agri-food system; export of sunflower oil; sunflower meal; value chains; agricultural markets; food stability; agricultural production diversification.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Соняшник є стратегічною культурою аграрного сектору України, а продукція його переробки - одним із ключових експортних товарів, що формує вагому частку валютних надходжень держави. Розвинена переробна індустрія

дозволяє експортувати продукцію з високою доданою вартістю, передусім соняшникову олію та шрот, що сприяє зміцненню позицій України у глобальних ланцюгах створення вартості та підвищує конкурентоспроможність на міжнародних аграрних ринках. Завдяки поєднанню сприятливих природно-кліматичних умов, технологічного розвитку та інституційної підтримки галузь стала одним із драйверів аграрного експорту та економічного зростання.

Водночас висока зовнішньоторговельна орієнтація ринку соняшнику формує комплекс структурних ризиків для внутрішнього продовольчого балансу. Залежність від світових цін на рослинні олії, змін попиту на міжнародних ринках, логістичних обмежень і торговельної політики імпортерів може призводити до трансмісії зовнішніх шоків у внутрішню економіку. У періоди зростання глобальних цін або порушення логістичних маршрутів відбувається підвищення внутрішніх цін на олійно-жирову продукцію, що впливає на доступність базових продуктів харчування для населення та загальний рівень продовольчої інфляції.

Крім того, експортна спеціалізація стимулює концентрацію виробничих ресурсів на соняшнику, що може знижувати диверсифікацію аграрного виробництва та створювати довгострокові агроекологічні ризики. З огляду на це постає необхідність формування збалансованої моделі розвитку, яка поєднуватиме експортну конкурентоспроможність із забезпеченням внутрішньої продовольчої стабільності, розвитком переробки з високою доданою вартістю, диверсифікацією виробництва та ефективним інституційним регулюванням ринку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У наукових працях І. О. Платонові, М. В. Вовка, В. І. Вороблевського досліджено роль експорту як чинника економічного розвитку та підтримки експортного потенціалу аграрного сектору України, зокрема в умовах воєнного стану. Н. Є. Зінгаєва, С. А. Матвієнко, І. Даценко розкривають інституційно-економічні засади функціонування ринку соняшнику, тоді як І. С. Воронецька, О. О. Кравчук, І.

І. Петриченко, Н. А. Спринчук, Г. В. Корнійчук аналізують значення кормового ринку та його роль у забезпеченні тваринництва. Питання інтернаціоналізації аграрних ланцюгів постачання та диверсифікації виробництва розглядаються у працях О. Садовника, С. Іващенко, В. Лагодієнка, Т. Денисюк, С. Печки, а проблеми рентоорієнтованої поведінки та «ресурсного прокляття» - у дослідженнях С. В. Бурлуцького, С. В. Бурлуцької.

Водночас у наявних дослідженнях недостатньо комплексно розкрито економічну природу взаємодії ринку соняшнику із системою продовольчого забезпечення населення, зокрема вплив експортної спеціалізації, інституційного регулювання та функціонування переробної галузі на формування продовольчої стабільності. Невирішеними залишаються питання визначення системних ризиків сировинної орієнтації ринку соняшнику та їх впливу на внутрішній продовольчий баланс, що зумовлює необхідність подальших досліджень у цьому напрямі.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті полягає у визначенні впливу зовнішньоторговельної орієнтації ринку соняшнику на баланс внутрішнього продовольчого забезпечення та обґрунтуванні шляхів поєднання експортної ефективності з продовольчою стабільністю.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зовнішньоторговельна орієнтація аграрного сектору традиційно розглядається в межах теорії міжнародної торгівлі, концепції глобальних ланцюгів доданої вартості та інституційної економіки. Класичні підходи міжнародної спеціалізації пояснюють формування експортної структури економіки через порівняльні переваги [1], що в контексті України проявляється у спеціалізації на виробництві олійних культур, зокрема соняшнику, завдяки сприятливим природно-кліматичним умовам, наявності родючих ґрунтів і відносно низьким виробничим витратам. Дослідники міжнародної торгівлі також підкреслюють, що участь у глобальних агропродовольчих ланцюгах створює

можливості для економічного зростання через доступ до зовнішніх ринків і підвищення ефективності виробництва [2].

З позицій теорії глобальних ланцюгів доданої вартості розвиток ринку соняшнику в Україні характеризується переходом від експорту сировини до експорту продукції переробки, що дозволяє збільшувати додану вартість, створену всередині країни. Розвинена переробна інфраструктура, сформована протягом останніх десятиліть, забезпечила інтеграцію українських підприємств у міжнародні торговельні мережі та сприяла зміцненню позицій країни на світовому ринку рослинних олій. У дослідженнях науковців зазначається, що експортно орієнтовані аграрні сектори здатні забезпечувати швидке економічне зростання, проте їхня стійкість залежить від рівня диверсифікації виробництва та інституційної підтримки [3].

Інституційна економіка акцентує увагу на ролі державної політики, правил торгівлі та регуляторного середовища у формуванні ефективної взаємодії між експортними ринками та внутрішнім продовольчим забезпеченням [4]. Відповідно до інституційного підходу, ефективність зовнішньоторговельної спеціалізації визначається не лише економічними перевагами, а й здатністю держави забезпечувати баланс між експортними інтересами бізнесу та соціальною функцією продовольчої системи. Вітчизняні науковці також звертають увагу на те, що висока концентрація виробництва на експортних культурах може посилювати структурні дисбаланси та залежність внутрішнього ринку від глобальної кон'юнктури.

У цьому контексті важливим є використання елементів теорії «сировинного прокляття» (resource curse), яка пояснює ризики надмірної спеціалізації на експорті окремих товарів [5]. Надмірна експортна концентрація може призводити до посилення цінової волатильності, зменшення диверсифікації аграрного виробництва та трансмісії зовнішніх шоків у внутрішню економіку. Особливо гостро такі ризики проявляються в умовах кризових явищ - геополітичної нестабільності, порушення логістичних маршрутів або різких коливань світових цін.

Структурна модель ринку соняшнику в Україні сформувалася як результат довгострокової спеціалізації та експортної інтеграції у глобальні ланцюги доданої вартості. У 2013–2024 рр. простежується відносно стабільна, але циклічна динаміка: площі під соняшником коливалися переважно в межах 5,0–6,5 млн га, що становило близько 18–22 % усіх посівних площ сільськогосподарських культур. Валове виробництво у врожайні роки перевищувало 15–17 млн тонн, тоді як у кризові періоди (зокрема 2022 р.) скорочувалося через воєнні обмеження та втрату частини територій. Урожайність демонструвала поступову тенденцію до зростання до 2021 р., що було зумовлено впровадженням гібридів та інтенсивних технологій, однак у 2022–2023 рр. зазнала регіональних коливань через порушення виробничих процесів.

Динаміка переробки та експорту підтверджує домінування експортної моделі. У 2013–2021 рр. виробництво соняшникової олії зросло з близько 4,0–4,5 млн тонн до понад 6 млн тонн на рік. Експорт у цей період стабільно перевищував 80–90 % обсягів виробництва, що забезпечувало Україні до половини світового експорту соняшникової олії. У 2022 р. відбулося різке скорочення фізичних обсягів експорту внаслідок блокування портів, проте вже у 2023–2024 рр. спостерігалось часткове відновлення через альтернативні маршрути. Цінова динаміка також відображала залежність від глобальної кон'юнктури: у 2020–2022 рр. світові ціни на рослинні олії зросли більш ніж удвічі порівняно з попереднім періодом, після чого у 2023–2024 рр. відбулася корекція. Внутрішній ринок демонстрував синхронну реакцію на ці коливання.

Інтеграція зазначених тенденцій дає підстави розглядати структурні особливості розвитку ринку соняшнику через призму теорії «сировинного прокляття» (resource curse), яка акцентує увагу на потенційних ризиках надмірної спеціалізації економіки на виробництві та експорті окремих ресурсних товарів. У випадку України соняшник став однією з найбільш прибуткових і конкурентоспроможних аграрних культур, що забезпечує

значні валютні надходження, стимулює розвиток переробної промисловості та зміцнює позиції країни на світовому ринку рослинних олій. Водночас висока концентрація виробничих ресурсів на одній експортно орієнтованій культурі формує низку системних економічних ризиків, які можуть впливати на стійкість аграрного сектору та продовольчої системи загалом.

По-перше, посилюється залежність галузі від кон'юнктури світових аграрних ринків. Значна частка продукції переробки соняшнику орієнтована на експорт, тому коливання світових цін на рослинні олії безпосередньо транслуються у доходи виробників, фінансові результати переробних підприємств і валютні надходження держави. У періоди зниження світових цін або посилення конкуренції на міжнародних ринках це може призводити до зменшення рентабельності виробництва, скорочення інвестиційної активності та посилення фінансової нестабільності аграрних підприємств.

По-друге, висока економічна привабливість культури стимулює перерозподіл посівних площ на користь соняшнику. Виробники, орієнтуючись на більш високий рівень прибутковості, збільшують площі його вирощування, що призводить до звуження структури аграрного виробництва та зниження рівня диверсифікації рослинницького сектору. Така тенденція може мати негативні наслідки як для агроекологічної стійкості сільськогосподарських систем, зокрема через порушення сівозмін та деградацію ґрунтів, так і для економічної стабільності галузі, оскільки зменшується адаптивність аграрного виробництва до змін ринкової кон'юнктури.

По-третє, експортна орієнтація галузі посилює залежність від функціонування зовнішньої логістичної інфраструктури та міжнародних транспортних коридорів. Події 2022 року продемонстрували вразливість такої моделі, коли блокування морських портів і порушення традиційних логістичних маршрутів призвели до значних труднощів у забезпеченні експорту аграрної продукції. У цих умовах виникла необхідність оперативної перебудови логістичних ланцюгів, використання альтернативних сухопутних

маршрутів, річкових портів та транспортних коридорів через країни Європейського Союзу.

Зовнішньоторговельна орієнтація ринку соняшнику істотно впливає на формування внутрішнього продовольчого балансу через механізми цінової трансмісії, забезпечення внутрішнього споживання та формування кормової бази для тваринництва [6]. Оскільки Україна є одним із ключових світових експортерів соняшникової олії, зміни глобальної кон'юнктури безпосередньо відображаються на внутрішньому ринку, визначаючи рівень цінової стабільності та доступності продукції для населення.

Одним із ключових каналів впливу є цінова трансмісія. Світові коливання цін на рослинні олії швидко передаються на внутрішній ринок, що особливо проявилось у 2020–2022 роках, коли різке зростання глобальних котирувань спричинило підвищення внутрішніх споживчих цін на соняшкову олію. Навіть за наявності достатнього внутрішнього виробництва експортна орієнтація галузі зумовлює формування внутрішніх цін із урахуванням світового попиту, що враховується виробниками при реалізації продукції.

Водночас обсяги внутрішнього споживання залишаються відносно стабільними. За оцінками галузевої статистики, річне споживання соняшникової олії в Україні становить близько 400–500 тис. тонн, тоді як загальні обсяги виробництва у довоєнний період перевищували 5–6 млн тонн. Така структура свідчить про значний експортний потенціал галузі та наявність достатніх ресурсів для забезпечення внутрішніх потреб. Проте в умовах кризових явищ, зокрема воєнних обмежень і логістичних труднощів, баланс між експортом і внутрішнім забезпеченням може змінюватися, що потребує інституційного моніторингу продовольчого фонду.

Важливим елементом взаємодії ринку соняшнику із системою продовольчого забезпечення населення є використання побічної продукції переробки насіння соняшнику, передусім соняшникового шроту. У процесі виробництва соняшникової олії формується значний обсяг цього продукту,

який виступає цінним джерелом рослинного білка та широко використовується у тваринництві як компонент комбікормів [7]. Завдяки високому вмісту протеїну соняшниковий шрот є важливою складовою кормової бази для виробництва продукції скотарства, свинарства та птахівництва, що забезпечує його значну роль у формуванні економічних параметрів функціонування тваринницької галузі.

У довоєнний період обсяги виробництва соняшникового шроту в Україні стабільно перевищували 4–5 млн тонн на рік, що формувало як значний експортний потенціал, так і достатню пропозицію на внутрішньому ринку кормових ресурсів. Частина виробленого шроту експортувалася, тоді як інша використовувалася у вітчизняному тваринництві, забезпечуючи відносно доступну сировинну базу для виробництва комбікормів. У цьому контексті ринок соняшнику фактично виступає важливою ланкою взаємодії між рослинництвом і тваринництвом, формуючи передумови для підвищення ефективності функціонування агропродовольчого комплексу.

Зміни у динаміці експорту соняшникового шроту або коливання світових цін на продукти переробки соняшнику можуть мати непрямий, але відчутний вплив на внутрішній продовольчий ринок. У разі зростання зовнішнього попиту або підвищення експортних цін частина продукції може спрямовуватися на зовнішні ринки, що потенційно скорочує внутрішню пропозицію кормових ресурсів і призводить до підвищення їх вартості. У свою чергу це впливає на структуру витрат тваринницьких підприємств, підвищуючи собівартість виробництва м'ясо-молочної продукції та створюючи передумови для зростання цін на кінцеві продовольчі товари.

Інтеграція ринку соняшнику у глобальні торговельні мережі забезпечує значні економічні переваги - зростання валютних надходжень, розвиток переробної індустрії та підвищення технологічного рівня виробництва. Водночас вона посилює залежність від зовнішніх факторів, таких як коливання світових цін, зміни торговельної політики країн-імпортерів, геополітичні ризики та логістичні обмеження. Воєнні події

продемонстрували, що порушення транспортної інфраструктури або зміна географії експорту можуть швидко впливати як на експортні можливості галузі, так і на внутрішню цінову стабільність.

За цих умов ключового значення набуває формування збалансованої державної політики, спрямованої на гармонізацію експортної стратегії з потребами внутрішнього продовольчого забезпечення. Ефективне інституційне регулювання має включати розвиток систем моніторингу продовольчих балансів, адаптивні механізми управління експортними потоками, підтримку диверсифікації аграрного виробництва та впровадження цифрових інструментів управління аграрними ланцюгами [8]. Такий комплексний підхід дозволить знизити чутливість продовольчої системи до зовнішніх шоків і забезпечити її довгострокову стійкість в умовах глобальної економічної нестабільності.

Воєнні дії суттєво трансформували логістичну архітектуру ринку соняшнику, який до 2022 року функціонував переважно на основі морської експортної моделі. До повномасштабного вторгнення основні обсяги експорту соняшникової олії здійснювалися через чорноморські порти, що забезпечувало відносно низьку собівартість транспортування та високу пропускну спроможність. Блокування портової інфраструктури у 2022 році призвело до різкого скорочення фізичних обсягів експорту в окремі місяці більш ніж удвічі порівняно з середніми показниками 2021 року. Це створило тимчасові надлишки продукції на внутрішньому ринку та тиск на закупівельні ціни на сировину.

Змінилася і структура експортних маршрутів. У 2022–2024 роках значно зросла роль дунайських портів, залізничних та автомобільних перевезень через західні кордони з країнами ЄС. Частка сухопутних маршрутів у загальній структурі експорту істотно збільшилася, що дозволило частково компенсувати втрату традиційних морських каналів. Разом із тим така перебудова логістики супроводжувалася зростанням транспортних витрат: за експертними оцінками, у пікові періоди 2022 року вартість

логістики зросла на 30–50 % залежно від напрямку та виду транспорту. Це зменшило маржинальність експорту та вплинуло на фінансові результати виробників і переробників.

Воєнні ризики також стимулювали диверсифікацію ринків збуту. Якщо раніше ключовими імпортерами української соняшникової олії були країни Азії та Близького Сходу, то у 2022–2023 роках суттєво зросла частка країн ЄС як торговельних партнерів і транзитних напрямів. Функціонування «коридорів солідарності» сприяло поступовому відновленню експортних потоків, і вже у 2023–2024 роках обсяги експорту наблизилися до довоєнних рівнів, хоча структура витрат залишалася більш складною.

Порушення логістики створює подвійний ризик: з одного боку, знижується експортна ефективність через збільшення витрат і обмеження пропускної спроможності; з іншого - виникають потенційні дисбаланси на внутрішньому ринку, пов'язані зі зміною співвідношення між експортом і внутрішнім споживанням. Статистична динаміка 2022–2024 років свідчить, що галузь продемонструвала адаптивність завдяки диверсифікації маршрутів та інституційній підтримці, проте логістична вразливість залишається одним із ключових факторів ризику для стабільності як експортної моделі, так і внутрішнього продовольчого забезпечення.

Забезпечення збалансованого розвитку ринку соняшнику в умовах високої зовнішньоторговельної орієнтації потребує формування ефективних інституційних механізмів, спрямованих на поєднання експортної ефективності з внутрішньою продовольчою стабільністю. У сучасних умовах така політика має базуватися на системному моніторингу ринку, адаптивному державному регулюванні та інтеграції до європейських стандартів управління агропродовольчими системами.

Першим напрямом є розвиток інструментів моніторингу продовольчого балансу. Регулярний аналіз співвідношення між виробництвом, внутрішнім споживанням та експортом дозволяє оперативно реагувати на ризики дефіциту або надлишку продукції. Враховуючи, що внутрішнє споживання

соняшникової олії становить близько 400–500 тис. тонн на рік, тоді як виробництво у довоєнний період перевищувало 6 млн тонн, системний моніторинг допомагає забезпечити необхідний рівень продовольчого фонду навіть за умов коливань експорту.

Другим важливим напрямом є удосконалення механізмів державного регулювання експорту. У періоди цінової нестабільності або логістичних обмежень держава може застосовувати інструменти координації з учасниками ринку, включаючи меморандуми, прогностичні баланси чи інші механізми ринкового моніторингу. Такий підхід дозволяє зменшувати ризики різких внутрішніх цінових коливань, які виникають через трансмісію світових цін.

Третім напрямом є підтримка диверсифікації аграрного виробництва. Висока частка соняшнику у структурі посівних площ - близько 20–25 % упродовж останнього десятиліття - свідчить про значну спеціалізацію, що може підвищувати структурні ризики. Інституційні стимули для вирощування альтернативних культур, розвитку нішевих сегментів та впровадження інноваційних агротехнологій сприятимуть підвищенню стійкості аграрного сектору.

Четвертим елементом є гармонізація торговельної політики з вимогами Європейського Союзу. Зростання ролі країн ЄС у структурі експорту української агропродукції у 2022–2024 роках підсилює значення адаптації до європейських стандартів безпечності, простежуваності та екологічної сталості. Інтеграція у європейський регуляторний простір сприяє розширенню доступу до ринків і підвищенню інституційної стабільності галузі.

П'ятим напрямом є розвиток цифрових систем управління аграрними ланцюгами поставок. Використання цифрових платформ для відстеження виробництва, логістики та торгівлі дозволяє підвищити прозорість ринку, знизити транзакційні витрати та покращити прогнозування продовольчих балансів. Цифровізація також сприяє інтеграції даних між державними

органами та бізнесом, що особливо важливо в умовах воєнної економіки та нестабільної логістики.

Диверсифікація аграрного виробництва знижує структурні ризики, пов'язані з монокультурною спеціалізацією, і підвищує стійкість аграрного сектору до кліматичних, економічних та геополітичних шоків [9]. Гармонізація нормативно-правової бази із стандартами Європейського Союзу створює передумови для підвищення прозорості ринку, розширення доступу до нових торговельних можливостей та впровадження сучасних підходів до управління якістю і безпечністю продукції. Водночас цифровізація аграрних ланцюгів постачання забезпечує ефективніше управління інформаційними потоками, зменшує транзакційні витрати та підвищує оперативність прийняття управлінських рішень.

У сукупності ці інституційні інструменти сприяють формуванню більш збалансованої моделі розвитку ринку соняшнику, у межах якої експортна конкурентоспроможність поєднується з підтриманням внутрішньої продовольчої стабільності. Реалізація такого підходу дозволяє мінімізувати негативні ефекти зовнішніх шоків, підвищити адаптивність агропродовольчої системи та забезпечити довгострокову продовольчу безпеку держави.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі.

Зовнішньоторговельна орієнтація ринку соняшнику відіграє ключову роль у розвитку аграрного сектору України, забезпечуючи значні валютні надходження, підвищення конкурентоспроможності продукції та інтеграцію у глобальні ланцюги створення доданої вартості. Розвинена переробна інфраструктура та високий рівень спеціалізації дозволили сформувати ефективну експортну модель, яка стала одним із драйверів економічного зростання та розвитку олійно-жирового підкомплексу.

Водночас домінування експортної складової зумовлює підвищену залежність внутрішнього ринку від світової цінової кон'юнктури, змін міжнародного попиту та логістичних обмежень. Воєнні виклики продемонстрували, що порушення транспортних маршрутів і зростання

витрат можуть впливати як на експортну ефективність, так і на внутрішній продовольчий баланс, зокрема через механізм цінової трансмісії та зміну співвідношення між експортом і внутрішнім споживанням.

Забезпечення стійкості продовольчої системи потребує формування ефективних інституційних механізмів, спрямованих на балансування експортних інтересів із внутрішніми продовольчими потребами. Ключовими напрямками є розвиток інструментів моніторингу продовольчих балансів, удосконалення регуляторної політики, диверсифікація аграрного виробництва, розширення переробки з високою доданою вартістю та цифровізація управління аграрними ланцюгами. Реалізація цих заходів дозволить знизити залежність від зовнішніх шоків, підвищити стабільність внутрішнього ринку та забезпечити довгострокову продовольчу безпеку держави.

Література

1. Платонова І. О. Експорт як чинник економічного зростання України в умовах міжнародної інтеграції. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2019. № 24, ч. 3. С. 37–41.
2. Садовник О., Іващенко С. Інтернаціоналізація ланцюгів постачання вітчизняної аграрної продукції в турбулентному середовищі. Herald of Khmelnytskyi National University. Economic Sciences. 2025. № 5 (346). С. 176–183.
3. Вовк М. В., Вороблевський В. І. Підтримка експортного потенціалу аграрного сектору України в умовах воєнного стану. Український економічний часопис. 2024. № 5. С. 35–40.
4. Даценко І. Інституційно-економічні аспекти функціонування ринку соняшнику в Україні. Економічний дискурс. 2025. № 3. С. 37–45.

5. Бурлуцький С. В., Бурлуцька С. В. Рентоорієнтована поведінка суб'єктів вітчизняної економіки в контексті прокляття ресурсів. Економіка та право. 2014. № 1. С. 38–48.
6. Зінгаєва Н. Є., Матвієнко С. А. Формування та функціонування вітчизняного ринку соняшнику. Вісник Одеського національного університету. Серія: Економіка. 2016. Т. 21, вип. 5. С. 56–60.
7. Воронєцька І. С., Кравчук О. О., Петриченко І. І., Спринчук Н. А., Корнійчук Г. В. Результативність діяльності внутрішнього ринку кормів в Україні. Корми і кормовиробництво. 2020. Вип. 90. С. 191–204.
8. Мартинюк М. Ефективні інструменти, механізми та засоби державної підтримки агросектору. Herald of Khmelnytskyi National University. Economic Sciences. 2024. № 5 (334). С. 657–667.
9. Лагодієнко В., Денисюк Т., Печка С. Теоретичне обґрунтування оцінювання ефективності диверсифікації виробництва аграрного підприємства. Innovation and Sustainability. 2022. № 2. С. 100–106.

References

1. Platonova, I. O. (2019), “Export as a factor of economic growth of Ukraine in the conditions of international integration”, *Naukovyj visnyk Uzhhorods'koho natsional'noho universytetu. Serii: Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo*, vol. 24, no. 3, pp. 37–41.
2. Sadovnyk, O. and Ivaschenko, S. (2025), “Internationalization of supply chains of domestic agricultural products in a turbulent environment”, *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic Sciences*, vol. 5 (346), pp. 176–183.
3. Vovk, M. V. and Voroblevs'kyj, V. I. (2024), “Supporting the export potential of the agricultural sector of Ukraine in the conditions of martial law”, *Ukrains'kyj ekonomichnyj chasopys*, vol. 5, pp. 35–40.

4. Datsenko I. (2025), “Institutional and economic aspects of the functioning of the sunflower market in Ukraine”, *Ekonomichnyj dyskurs*, vol. 3, pp. 37–45.
5. Burluts'kyj, S. V. and Burluts'ka, S. V. (2014), “Rent-seeking behavior of domestic economic entities in the context of “resource curse”, *Ekonomika ta pravo*, vol. 1, pp. 38–48.
6. Zinhaieva, N. Ye. and Matviienko, S. A. (2016), “Formation and functioning of the domestic sunflower market”, *Visnyk Odes'koho natsional'noho universytetu. Serii: Ekonomika*, vol. 21, no. 5, pp. 56–60.
7. Voronetska, I.S., Kravchuk, O.O., Petrychenko, I.I., Sprynchuk, N.A. and Korniychuk, H.V. (2020), “Efficiency of the domestic feed market activity in Ukraine”, *Kormy i kormovyrobnytstvo*, vol. 90, pp. 191-204.
8. Martyniuk, M. (2024), “Effective instruments, mechanisms and means of state support for the agricultural sector”, *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic sciences*, vol. 334, no. 5, pp. 657-667.
9. Lahodiienko, V., Denysiuk, T. and Piechka, S. (2022), “Theoretical justification for assessing the effectiveness of diversification of production of an agricultural enterprise”, *Innovation and Sustainability*, vol. 2, pp. 100–106.

Отримано редакцією журналу / Received: 08.03.26

Прорецензовано / Revised: 13.03.26

Схвалено до друку / Accepted: 20.03.26